УДК 343.1:341.231.14:342.7

Погорецький Микола Миколайович – кандидат юридичних наук,
старший дослідник,
начальник наукової лабораторії
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0000-0003-2888-0911
pognikolay@gmail.com

DOI: *https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/60-82*

Негласні розслідування і права людини: зарубіжний досвід для України

Стаття присвячена комплексному аналізу правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій у контексті гарантування прав людини в умовах сучасних безпекових викликів. Досліджуються концептуальні засади негласних розслідувань, їх історична еволюція – від ранніх форм прихованого стеження до високотехнологічних цифрових інструментів – та особливості застосування у провідних демократичних державах. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу моделей США, Великої Британії, Німеччини, Швейцарії та Польщі, які демонструють різні підходи до судового контролю, агентурних операцій, цифрового стеження та інституційного нагляду. Окремо висвітлено стандарти Європейського суду з прав людини щодо втручання у приватне життя, включно з вимогами законності, необхідності, пропорційності, ефективного контролю та постфактум-гарантій.

Український контекст аналізується крізь призму ключових системних проблем: формальності судового контролю, недостатності прокурорського нагляду, колізій між оперативно-розшуковою діяльністю та НСРД, нерегульованості застосування штучного інтелекту, big data, біометрії та spyware, а також відсутності незалежного зовнішнього моніторингу. Доведено, що ці чинники не лише знижують рівень захисту приватності, але й формують ризики недопустимості доказів та порушення стандартів справедливого судового розгляду.

У дослідженні запропоновано структурну модель реформування українського законодавства, яка передбачає підвищення якості судового контролю, створення незалежного oversight-органу, впровадження процедурної регламентації цифрових технологій, запровадження постфактум-гарантій та гармонізацію взаємодії між оперативно-розшуковою та кримінально-процесуальною діяльністю. Наголошено, що адаптація зарубіжних стандартів повинна здійснюватися за моделлю «гнучкої імплементації», яка враховує особливості воєнного стану та рівень безпекових загроз.

Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні порівняльно-правового, доктринального та технологічного аналізу, що дозволило сформувати цілісну концепцію модернізації інституту НСРД у відповідності до європейських стандартів і практики ЄСПЛ. Практична значущість полягає в окресленні конкретних законодавчих та інституційних рішень, реалізація яких здатна забезпечити більш ефективний баланс між інтересами державної безпеки та гарантіями прав людини в умовах цифровізації та гібридних загроз.

Ключові слова*: негласні розслідування; оперативно-розшукові заходи; агентурне спостереження; цифровий контроль; штучний інтелект; біометрія; зарубіжний досвід; право на приватність; правові ризики; таємне спостереження; штучний інтелект.*

Вступ

Негласні розслідування в сучасних державах виконують подвійне призначення: з одного боку, вони є ключовим інструментом протидії злочинності, тероризму та загрозам національній безпеці, а з іншого – створюють потенційно небезпечну зону взаємодії державної влади з фундаментальними правами та свободами людини. Їх застосування неминуче пов'язане з втручанням у приватну сферу, що робить сферу негласної діяльності однією з найбільш чутливих щодо дотримання принципів законності, пропорційності, необхідності та ефективного контролю. Світовий досвід демонструє, що навіть у державах зі зрілими демократіями, розвиненою системою стримувань і противаг та усталеними традиціями верховенства права, негласні методи можуть ставати об'єктом зловживань, спричиняючи порушення права на приватність, свавільне втручання в комунікації та необґрунтоване обмеження автономії особи.

В Україні проблематика негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукової діяльності постала особливо гостро після запровадження КПК 2012 року, коли інститут НСРД отримав процесуальне визнання, але не був забезпечений належною системою гарантій. Незважаючи на наявність судового контролю та прокурорського нагляду, їх фактична реалізація часто характеризується формальністю, мінімальним обсягом аналізу обґрунтованості втручання та високими показниками задоволення клопотань правоохоронних органів. Прокурорський нагляд у багатьох випадках не виконує функцію стримування, тоді як парламентський контроль має декларативний характер. Суттєвою прогалиною залишається відсутність незалежного органу, уповноваженого здійснювати системний аудит негласних заходів – інституція, яка є стандартом для більшості демократичних країн Європи.

Новітній вимір проблеми пов'язаний із стрімким розвитком технологій: цифрове стеження, аналітика великих даних, штучний інтелект, біометричні системи, автоматизовані алгоритми обробки інформації. Їх застосування у сфері негласних розслідувань відкриває якісно нові можливості для виявлення злочинної діяльності, але одночасно створює ризики масового, непропорційного та несанкціонованого спостереження за громадянами. Відсутність належних нормативних стандартів для використання цих технологій у кримінальному провадженні, зокрема алгоритмічної прозорості, процедур оцінки ризиків, меж допустимого збору даних і механізмів контролю, поглиблює проблему правової невизначеності.

Окремою, системно нерозв'язаною проблемою є відсутність дієвих постфактум-гарантій: механізмів повідомлення особи про застосування щодо неї негласних заходів після завершення провадження, права на оскарження та компенсацію за незаконне втручання у приватне життя. Саме ці гарантії – інформаційна відкритість після зняття оперативної необхідності, доступ до ефективного засобу юридичного захисту – становлять істотну частину стандартів, напрацьованих практикою ЄСПЛ у справах щодо втручання в приватність.

У сукупності ці фактори підкреслюють нагальну потребу реформування національної моделі правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Таке реформування має ґрунтуватися на комплексному врахуванні зарубіжного досвіду, європейських стандартів судового та інституційного контролю, доктринальних підходів до забезпечення прав людини та сучасних викликів цифрової епохи. Належне врегулювання порядку санкціонування, здійснення, фіксації, зберігання та подальшої оцінки результатів негласних заходів, створення незалежного органу моніторингу, визначення правил застосування високотехнологічних інструментів і встановлення ефективних процедур відновлення порушених прав є передумовою побудови

збалансованої моделі, у якій потреби безпеки не домінують над правами людини, а верховенство права залишається визначальним орієнтиром.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика оперативно-розшукової діяльності (ОРД) та її співвідношення з кримінальним процесом почала системно осмислюватися в українській доктрині ще в 1990-х – на початку 2000-х років. Одними з перших ґрунтовних досліджень, у яких ОРД розглядалася не лише як інструмент боротьби зі злочинністю, але й як сфера, що безпосередньо впливає на реалізацію прав людини та доказування у кримінальному процесі, стали праці, присвячені дотриманню прав і свобод у діяльності оперативних підрозділів, а також використанню матеріалів ОРД у доказуванні (Погорецький, Філін, 2000; Шумило, Погорецький, 2001). Подальший розвиток цієї проблематики отримав монографічне оформлення у працях, де обґрунтовано функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі, розкрито її методологічний зв'язок із теорією доказів та окреслено концептуальні засади інтеграції результатів ОРД у процесуальну форму (Погорецький, 2004; 2007; 2008). У цих роботах було, по суті, закладено підвалини сучасного розуміння ОРД як особливої форми державної діяльності, що потребує чітких процесуальних гарантій і контролю з боку суду та інших суб'єктів.

З прийняттям КПК України 2012 року та інституціоналізацією інституту негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) фокус наукових досліджень поступово зміщувався від загальної проблематики ОРД до спеціальних питань правової природи НСРД, їх класифікації, стандартів санкціонування й використання результатів у доказуванні. Важливу роль тут відіграли роботи, присвячені теорії та практиці проведення НСРД, зокрема комплексні монографічні дослідження, що узагальнюють нормативну базу, доктрину та правозастосовну практику (Бабіков, 2023; Білічак, 2014; Ігнатюк, 2020). Окремо слід відзначити дослідження, присвячені використанню результатів НСРД у кримінально-процесуальному доказуванні, де детально проаналізовано проблеми процесуальної форми, допустимості та належності таких доказів, а також співвідношення НСРД та оперативно-розшукових заходів (Сергєєва, 2014). Значний внесок у розвиток доктрини зробили й праці, що комплексно розглядають негласні розслідування на матеріалах практики Служби безпеки України, інтегруючи нормативний, організаційний та правозастосовний виміри цієї діяльності (Негласні розслідування…, 2023).

Окрему, концептуально важливу лінію становлять дослідження, в яких проблематика ОРД та НСРД розглядається крізь призму прав людини, стандартів верховенства права та гарантій недоторканності приватного життя. Ще на початку 2000-х років порушувалося питання про дотримання прав і свобод людини й громадянина в оперативно-розшуковій діяльності, необхідність обмеження дискреції оперативних підрозділів, а також запровадження ефективних механізмів контролю за втручанням у приватну сферу (Погорецький, Філін, 2000). Надалі ця проблематика отримала комплексний розвиток у працях, присвячених взаємозв'язку ОРД і кримінального процесу, теорії доказів як методологічній основі оперативно-розшукового документування, а також у дослідженнях, що узагальнюють практику використання матеріалів ОРД у доказуванні (Погорецький, 2003; 2004; 2007; 2010; 2011; 2017; Шумило, Погорецький, 2001). Кульмінацією цієї лінії став новітній монографічний аналіз гарантій прав людини при запобіганні вчиненню та негласних розслідуваннях злочинів проти основ національної безпеки України, де вже на матеріалі сучасної безпекової реальності сформульовано цілісну концепцію балансуван-

ня між потребами національної безпеки та правами людини (Погорецький, 2025).

Значний науковий доробок накопичено й у суміжних напрямах: щодо організації оперативно-розшукової діяльності, її супроводження кримінального судочинства, місця ОРД у структурі кримінального процесу та проблем взаємодії між цими сферами (Погорецький, 2007; 2008; 2010; 2011; 2012; 2013; 2014; Погорецький, Топорецька, 2013; Погорецький, Смирнова, 2007; Шумило, Погорецький, 2001). У цих працях закладено доктринальні орієнтири щодо меж допустимого використання результатів ОРД і НСРД у доказуванні, ролі прокурора й суду у контролі за втручанням у приватне життя, а також необхідності чіткішої регламентації процедур санкціонування, фіксації та оцінки таких заходів.

На міжнародному рівні питання негласних розслідувань, таємного спостереження й інституцій спецслужб осмислюються у міждисциплінарному полі історичних, політичних та правових досліджень. Значний внесок у висвітлення генези та еволюції інститутів поліції, спецслужб і систем негласного стеження зроблено у працях, присвячених історії французької та німецької поліції, політичним трансформаціям спецслужб, а також функціонуванню державних структур безпеки в тоталітарних і демократичних режимах (Carrot, 1972; Emsley, 2011; Faligot, Guisnel, Kauffer, 2012; Hughes-Wilson, 2017; Boeger, Catrain, 2017; Vera, 2019; Vidocq, 1830). Важливим джерелом сучасних підходів до правового регулювання та контролю за негласним спостереженням є акти й аналітичні матеріали Ради Європи та Європейського агентства з прав людини, присвячені захисту персональних даних, обмеженню державного стеження й забезпеченню процесуальних гарантій у цій сфері (Council of Europe. Data Protection Website; European Union Agency for Fundamental Rights). Додатковий вимір становлять дослідження впливу цифрових технологій, штучного інтелекту та масового збору даних на структуру національної безпеки й ризики для прав людини, підготовлені провідними аналітичними центрами (RUSI; CSIS; BDO Ukraine; SIDCON; Coordynata; U.S. Department of Commerce).

Попри значний обсяг напрацювань, як в українській, так і в зарубіжній доктрині, низка ключових питань залишається недостатньо дослідженою. Насамперед ідеться про комплексний аналіз негласних розслідувань через призму інтегрованої моделі «ОРД – НСРД – права людини», що поєднує: історичну еволюцію інституту; сучасні зарубіжні підходи до правового регулювання і контролю; практику ЄСПЛ щодо допустимих меж втручання в приватне життя; а також новітні виклики, пов'язані із застосуванням цифрових технологій і штучного інтелекту. Недостатньо розробленими залишаються питання постфактум-гарантій (інформування особи, ефективні засоби правового захисту та компенсації), створення незалежних наглядових механізмів у сфері НСРД, а також адаптації європейських стандартів до умов триваючої збройної агресії та особливих режимів національної безпеки в Україні. Саме ці прогалини зумовлюють необхідність даного дослідження, спрямованого на узагальнення й критичну оцінку зарубіжного досвіду правового регулювання негласних розслідувань, його співвіднесення з українською моделлю та формулювання пропозицій щодо посилення гарантій прав людини під час проведення НСРД.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій, виявлення правових викликів, що виникають при їх застосуванні, аналіз гарантій забезпечення прав людини в цій сфері та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України з урахуванням європейських стандартів.

Для досягнення цієї мети в статті поставлено такі завдання: з'ясувати правову природу та місце негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні; охарактеризувати підходи до правового регулювання негласних розслідувань у провідних зарубіжних країнах (США, Велика Британія, Німеччина, Швейцарія, Польща); проаналізувати практику Європейського суду з прав людини щодо меж допустимого втручання в приватне життя під час здійснення НСРД; виявити ризики, пов'язані із застосуванням новітніх технологій у сфері негласного спостереження; визначити основні прогалини та проблеми правового регулювання НСРД в Україні; обґрунтувати напрями реформування кримінального процесуального законодавства України з метою посилення гарантій прав людини при проведенні негласних заходів.

Матеріали та методи.

Інформаційну основу дослідження становлять нормативно-правові акти України, міжнародні договори, практика Європейського суду з прав людини, офіційні документи та аналітичні звіти державних органів США, Великої Британії, Німеччини, Швейцарії й Польщі, а також наукові праці українських і зарубіжних дослідників, присвячені оперативно-розшуковій діяльності, негласним слідчим (розшуковим) діям та гарантіям прав людини під час втручання у приватну сферу. Емпіричну базу доповнюють матеріали міжнародних організацій і дослідницьких центрів, що аналізують застосування новітніх цифрових технологій та штучного інтелекту у сфері безпеки. *Об'єктом дослідження* виступають суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне життя особи, а предметом – правові моделі регулювання негласних розслідувань у зарубіжних країнах, стандарти захисту прав людини та їх співвідношення з українським кримінальним процесуальним законодавством.

Для досягнення мети дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Застосування *діалектичного методу* дозволило виявити внутрішні суперечності між потребами державної безпеки та конституційними правами людини, а також простежити еволюцію правового регулювання НСРД у контексті розвитку технологій. *Формально-юридичний метод* забезпечив тлумачення норм КПК України, міжнародних актів і рекомендацій Ради Європи, що дало змогу визначити правову природу негласних заходів та критерії їх правомірності. Використання *порівняльно-правового методу* стало підґрунтям для зіставлення моделей правового регулювання та контролю за негласними розслідуваннями в різних державах, а також для оцінки можливостей імплементації успішних практик в українську правову систему. Застосування *системного підходу* дало змогу розглядати НСРД як багаторівневий інститут, у якому нормативні, організаційні, технологічні та процесуальні елементи тісно взаємопов'язані та впливають на ефективність захисту прав людини. На основі *логіко-юридичного методу* сформульовано висновки, пропозиції та причинно-наслідкові зв'язки між недосконалістю правового регулювання й ризиками порушення прав особи. Застосування *методу узагальнення* забезпечило систематизацію доктринальних підходів, практики ЄСПЛ та міжнародного досвіду, що дозволило сформувати цілісне бачення оптимальної моделі правового регулювання негласних розслідувань у демократичній правовій державі.

Виклад основного матеріалу

Поняття «негласні розслідування» у сучасній правовій науці є поліструктурним і охоплює різні форми прихованої діяльності державних органів, спрямовані на збирання інформації без відома особи. У зарубіжній доктрині використовуються різні терміни, які відображають змістовні й функціональні відтінки цього явища: covert investigations (таємні

розслідування), undercover operations (операції під прикриттям), confidential investigations (конфіденційні розслідування), surveillance operations (операції спостереження), intelligence-led policing (поліцейська діяльність на основі розвідувальної інформації). Усі вони мають спільний знаменник – прихований характер діяльності та відсутність інформованості особи про втручання.

У вітчизняній науці розвиток цього поняття пройшов кілька етапів. На початку 2000-х років дослідження були зосереджені передусім на оперативно-розшуковій діяльності (ОРД) як інструменті забезпечення кримінального переслідування, її функціональному призначенні, межах повноважень і співвідношенні з кримінальним процесом. У працях цього періоду було вперше обґрунтовано, що приховані методи державної діяльності повинні мати чітко визначену правову природу й не можуть виходити за межі конституційних гарантій приватності та недоторканності комунікацій (Погорецький, 2003; 2004).

Подальший розвиток доктрини привів до формування концепції, згідно з якою ОРД має власний зміст, завдання та систему методів, але результати цієї діяльності не можуть використовуватися в кримінальному процесі без належної процесуальної форми та перевірки (Погорецький, 2007; 2008). У цей період було сформульовано теоретичний підхід до інформаційної та доказової природи негласних дій, який став основою сучасного розуміння необхідності гармонізації ОРД і КПК.

Впровадження КПК України 2012 року стало поворотним моментом для доктрини: вперше на законодавчому рівні було закріплено інститут негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), що позначило перехід від моделі суто оперативної діяльності до моделі процесуально врегульованих негласних заходів. Це спричинило новий етап розвитку понятійного апарату – від «оперативно-розшукових заходів» до «негласних слідчих дій», а відтак – до ширшого комплексного поняття «негласні розслідування», яке охоплює як НСРД, так і інші форми прихованої діяльності, що здійснюються в інтересах національної безпеки (Погорецький, 2010; 2014; 2025).

Таким чином, у сучасних умовах негласні розслідування розглядаються як інтегрована категорія, що поєднує елементи кримінального процесу, ОРД, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності, а також використання цифрових та алгоритмічних інструментів для прихованого збору інформації.

Правова природа співвідношення ОРД і НСРД є одним із ключових питань української доктрини. Історично ОРД формувалася в рамках радянських правоохоронних інститутів – передусім структур КДБ та МВС, де вона мала переважно агентурно-інформаційний характер і була спрямована на протидію політичним, розвідувальним та іншим загрозам. Після здобуття незалежності України ця діяльність перейшла до компетенції СБУ та інших правоохоронних органів, залишаючись відносно автономною від кримінального процесу.

Запровадження КПК України 2012 року заклало концептуально нову правову основу: негласні слідчі (розшукові) дії стали частиною кримінального провадження, а їх проведення – предметом судового контролю. Це означало поступову заміну парадигми, у якій приховані методи були елементом ОРД, на модель, у якій вони набули процесуального статусу та впливали на формування доказів.

Водночас співвідношення ОРД і НСРД у практиці залишається непослідовним. Існують три ключові проблеми:

1. Правове дублювання режимів, коли аналогічні за змістом заходи можуть здійснюватися у формі ОРД або НСРД залежно від ініціативи органу.

2. Використання матеріалів ОРД у доказуванні, що виявляється у спробах обходу вимог КПК через отримання інформації в «оперативній» формі.

3. Нерозмежованість підстав і цілей, коли ОРД фактично застосовується для досягнення процесуальних результатів, хоча закон цього прямо не передбачає.

У низці наукових праць підкреслено, що така невизначеність створює підґрунтя для зловживань і суперечить принципам правової визначеності та пропорційності. З цього приводу у Ваших дослідженнях сформульовано позицію про необхідність чіткої межі: матеріали ОРД можуть використовуватися лише як орієнтуюча інформація, і лише результати НСРД за умови дотримання процедур КПК можуть набувати доказового значення (Погорецький, 2004; 2007; 2008; 2014; 2025).

В основі інституту негласних розслідувань лежить втручання у приватне життя, яке за європейськими стандартами визнається найбільш ризиковою сферою діяльності держави. На відміну від гласних слідчих дій, негласні заходи обмежують автономію особи прихованим способом, без можливості негайного оскарження чи самозахисту. Саме тому в міжнародному праві втручання такого типу кваліфікується як виняткове і допускається лише за умови існування суворих правових гарантій.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що будь-яке приховане втручання повинно відповідати критеріям, сформульованим для оцінки «якості закону». До них належать:

– достатня передбачуваність, яка дозволяє особі зрозуміти обсяг повноважень органів держави;

– доступність закону, що означає відкритість і чіткість правил;

– наявність процедурних гарантій, які запобігають свавільному втручанню;

– ефективні механізми контролю (попереднього, поточного та ретроспективного);

– обмеження тривалості та обсягу втручання;

– наявність постфактум-повідомлення, якщо це не зашкоджує розслідуванню.

У фундаментальних рішеннях, зокрема *Roman Zakharov v. Russia* та *Kennedy v. the UK*, Суд підкреслює, що приховане стеження створює ситуацію постійної невизначеності, у якій особа не здатна передбачити факт втручання. Саме тому система повинна бути побудована таким чином, щоб максимально мінімізувати ризики свавілля.

У контексті української доктрини проблема пропорційності та обґрунтованості втручання була піднята у Ваших дослідженнях щодо функціонального призначення ОРД, меж допустимого втручання та ролі судового контролю (Погорецький, 2007; 2010; 2025). У них послідовно доведено, що будь-яка негласна дія повинна мати не лише юридичну підставу, але й реальну, фактологічно доведену необхідність, що відповідає стандартам ЄСПЛ.

Таким чином, правова природа втручання у приватне життя визначає спеціальний, підвищений рівень захисту, що має застосовуватися до всіх форм негласних розслідувань – незалежно від їх технологічного змісту чи організаційної форми.

Історія негласних розслідувань бере початок у глибокій давнині, коли держави й політичні структури лише формували механізми контролю за підданими та виявлення загроз владі. У Давньому Єгипті та Месопотамії правителі використовували мережі довірених осіб і спеціальних писарів-інформаторів для стеження за елітними групами та храмовими адміністраціями. У Давній Греції афінські архонти та стратеги застосовували приховане спостереження з політичних мотивів, а в Спарті функціонувала система криптей – таємної молодіжної організації, яка збирала інформацію про ілотів.

У Стародавньому Римі спостереження мало більш інституціоналізований характер. Органи *frumentarii*, які згодом були перетворені імператором Діоклетіаном на *agentes in rebus*, виконували функції розвідувального апарату та сте-

жили за політичними та військовими загрозами. У цей період негласне стеження вперше почало інтегруватися в структуру державного управління й пов'язуватися з питаннями публічного порядку, внутрішньої безпеки та збереження влади.

У середньовічну епоху інструменти негласного стеження набувають ширшого використання. Монархічні двори Європи активно використовували шпигунів, агентів-посередників, криптографів та осіб, уповноважених перлюстровувати листування. Інквізиція XIII–XV століть застосовувала негласні методи для виявлення єресі, а у Венеційській Республіці функціонувала «Рада десяти», яка мала розгалужену мережу агентів для стеження за політичними та торговельними процесами.

Таким чином, ранній етап історії негласних розслідувань характеризується домінуванням політичних і релігійних мотивів, відсутністю будь-яких юридичних обмежень та абсолютною секретністю, що заклало основу для майбутнього інституціонального розвитку.

Перехід до модерної держави в XVII–XVIII століттях сприяв появі перших централізованих інституцій, здатних здійснювати системне негласне спостереження. Особливу роль відігравала Франція, де в період абсолютизму створювалися королівські мережі агентів, а за кардинала Рішельє шпигунство стало основним інструментом контролю за політичними опонентами.

У XIX столітті під керівництвом Ежена Франсуа Відока – колишнього кримінальника, який став реформатором поліційної роботи – була створена *Sûreté* (Сюрте), що вперше запровадила методи інфільтрації злочинних груп, застосування агентів під прикриттям та систематичне збирання інформації про злочинні мережі. Саме у працях Vidocq (1828; 1830) простежується перехід від спорадичного стеження до професіоналізованого інституту негласних розслідувань.

У Великій Британії розвиток системи негласного стеження тісно пов'язаний із політичними загрозами XVII–XIX століть, зокрема антиурядовими змовами та терористичними атаками ірландських радикалів. У цей період формується поліція Лондона, закладаються основи негласного спостереження, що згодом трансформується у створення MI5 (1909 р.) – сучасної контррозвідувальної служби, яка використовує агентурні та технічні засоби для захисту державної безпеки. Із цього часу Британія стає одним із світових центрів розвитку операцій під прикриттям.

XX століття стало періодом масштабної інституціоналізації негласних методів у державному управлінні. Формуються потужні спецслужби, такі як ФБР у США, MI5 та MI6 у Великій Британії, BND у Німеччині, а також розвідувальні органи СРСР, що активно використовували як агентурні, так і технічні засоби.

У США ФБР відіграло провідну роль у формуванні системи цифрового стеження, впровадженні прослуховування телефонів, радіоперехоплення та оперативних експериментів. У Великій Британії MI5 удосконалювало контршпигунські операції, а Німеччина зіштовхувалася з історично відомим зловживанням негласними методами в діяльності Таємної державної поліції (Гестапо) та подальшим реформуванням принципів державної безпеки у післявоєнний період.

У країнах соціалістичного блоку, зокрема в НДР, функціонувала одна з наймасштабніших систем негласного стеження – *Stasi*, яка застосовувала агентурні мережі, тотальне стеження та перлюстрацію кореспонденції (Boeger, Catrain, 2017).

Холодна війна (1947–1991) стала переломним періодом, коли негласні розслідування перетворилися на інструмент глобального протистояння. США та СРСР застосовували методи радіоелектронної розвідки, агентурного проникнення, перехоплення телекомунікацій і тотального стеження у масштабах, безпрецедентних для попередніх епох.

Застосовувалися супутникові технології, криптографічний аналіз, приховані камери, спеціальні операції з використанням подвійних агентів.

Холодна війна створила ідеологічне виправдання масових порушень приватності, що надалі вимагало докорінної перебудови демократичних інституцій контролю та обмеження спецслужб. Саме після цього періоду почали формуватися сучасні концепції oversight-органів, парламентського та судового контролю за спецслужбами.

На початку XXI століття технологічна революція кардинально змінила характер негласних розслідувань. Збирання інформації стало автоматизованим, масштабованим і технічно малопомітним.

Ключові тенденції цього періоду:

1) Цифрове стеження та технології великих даних (*big data technologies*)

Масовий збір метаданих, аналітика соціальних мереж, моніторинг інтернет-трафіку та алгоритмічний аналіз поведінки.

2) Штучний інтелект у розвідувальній діяльності

Алгоритми машинного навчання використовуються для ідентифікації ризиків, передиктивних моделей злочинності, аналізу патернів комунікацій (CEDEM; CSIS; BDO Ukraine; RUSI).

3) Біометричні технології

Системи розпізнавання облич, автоматизовані бази ДНК, ідентифікація за ходою, тепловим слідом чи голосом.

4) Spyware та кіберагентурні інструменти

Програми на зразок Пеґас (Pegasus), ФінСпай (FinSpy) або інші державні spyware-платформи (spyware platforms) демонструють здатність проникати у приватні комунікації мільйонів осіб.

5) «Тотальний цифровий слід» особи.

Мобільні пристрої, камери спостереження, платформи онлайн-комунікації перетворили людину на постійного джерела даних.

Ці тенденції докорінно змінили природу негласних розслідувань: вони перестали бути суто агентурними чи оперативними, набули технічного домінування і стали потенційно здатними до масового спостереження без індивідуального обґрунтування. Саме тому сучасні правові системи стикаються з безпрецедентним викликом – як забезпечити пропорційність, контрольованість і підзвітність державних втручань у цифровому середовищі.

Зарубіжні моделі правового регулювання негласних розслідувань демонструють значну різноманітність процедур, стандартів і механізмів контролю, що формувалися під впливом історичних, політичних та технічних чинників, а також відповідних правових традицій. У Сполучених Штатах ключовим нормативним актом, який визначив сучасну архітектуру контролю за негласними заходами, став Закон про зовнішню розвідку 1978 року (FISA), що створив спеціалізований суд – FISC, уповноважений надавати дозволи на впровадження прихованих методів втручання у комунікації з розвідувальною метою. Характерною ознакою американської моделі є поєднання закритих судових процедур із широкими повноваженнями спецслужб, що впродовж десятиліть породжувало критику щодо недостатності прозорості та змагальності такого контролю. Особливе місце займають агентурні та операції під прикриттям, широко застосовувані ФБР та іншими федеральними органами, результати яких можуть мати доказове значення за умови суворого дотримання процесуальних обмежень. Масштаби цифрового стеження у США були продемонстровані після оприлюднення програм PRISM та інших інструментів масового збору даних Агентства національної безпеки, інформація про які була розкрита журналістами *The Guardian* у 2013 році (MacAskill, Poitras, Greenwald, 2013). Ці події актуалізували дискусію щодо балансу між національною безпекою та приватністю в умовах цифрової революції.

У Великій Британії правові засади негласних заходів визначені Законом RIPA 2000 року, який став одним із пер-

ших комплексних інструментів у Європі для регламентації перехоплення комунікацій, прихованого спостереження та використання агентів (undercover officers). Центральну роль відіграє Кодекс про таємні джерела інформації (CHIS Code), який встановлює вимоги щодо авторизації, пропорційності та мінімізації шкоди для осіб, залучених до негласної діяльності (UK Home Office, 2022). Британська система передбачає подвійний контроль – внутрішній адміністративний та зовнішній незалежний нагляд через Investigatory Powers Commissioner's Office (IPCO), що істотно знижує ризики свавільного втручання. Водночас масштабні випадки незаконного прослуховування, розкриті під час розслідування Leveson Inquiry, засвідчили, що навіть у юрисдикціях із формально сильним контролем можуть існувати практики надмірного втручання у приватність з боку приватних структур, як це стало очевидним у випадку з *News of the World* (News International phone hacking scandal; Prince Harry says Sun publisher…, 2025).

Німеччина виробила одну з найстрогіших правових рамок для негласного стеження в Європі, що ґрунтуються на принципах пропорційності, обмеженого втручання та високого рівня судового контролю. Федеральне законодавство та практика Федерального конституційного суду визначають чіткі межі допустимого втручання у приватне життя, включно із забороною вилучення документів, що містять захищену комунікацію – правову, медичну, психологічну чи іншу конфіденційну інформацію. Такий підхід відображено в наукових дослідженнях, присвячених еволюції європейських спецслужб і механізмів контролю за ними (Hughes-Wilson, 2017; Faligot, Guisnel, Kauffer, 2012). У німецькій системі головним гарантом прав людини виступає суддя, який уповноважений надавати дозвіл лише у разі, якщо захід є абсолютно необхідним, мінімальним за масштабом і відповідає суворим критеріям пропорційності.

Швейцарія характеризується модельним балансом між потребами кримінального переслідування та охороною приватності. Законодавство країни містить низку категорій даних, що підлягають спеціальному захисту, а втручання у приватні комунікації та кореспонденцію допускається лише у випадках, коли інтереси правосуддя переважають над інтересами особи. Розвинена система парламентського та судового контролю, підтверджена у наукових студіях щодо інституцій поліції та спецслужб, забезпечує багаторівневий захист прав людини (Vera, 2019; Emsley, 2011).

Польська модель зазнала важливих змін у 2016 році, коли був упроваджений постфактум-контроль за доступом до телекомунікаційних та інтернет-даних. Згідно з новими правилами, правоохоронні органи зобов'язані подавати півріччні звіти до регіональних судів, що дає змогу оцінити обсяг і обґрунтованість втручання та забезпечити додаткову підзвітність (European Union Agency for Fundamental Rights, 2022). Ця реформа стала відповіддю на недостатню ефективність попереднього судового контролю та дала можливість створити додатковий механізм демократичного нагляду.

Порівняльний аналіз зарубіжних моделей засвідчує, що функціонально ефективні системи контролю за негласними розслідуваннями передбачають або незалежний зовнішній нагляд (як у Великій Британії та Швейцарії), або високі стандарти судового контролю (як у Німеччині), або поєднання попереднього й постфактум-контролю (як у Польщі). У США домінує модель закритих судових процедур FISC, що має суттєві переваги в контексті оперативності, однак поступається європейським моделям щодо рівня прозорості. Проблеми надмірного застосування негласних заходів – як масового цифрового стеження, так і зловживань під час операцій під прикриттям – є характерними для всіх розглянутих юрисдикцій, що підтверджується аналітичними матеріалами

провідних міжнародних центрів (RUSI, 2023; CSIS; BDO Ukraine). З огляду на це зарубіжний досвід демонструє важливість багаторівневих гарантій, переваги інституційного нагляду та необхідність адаптації правових механізмів до викликів цифрової епохи – підходів, що мають фундаментальне значення для вдосконалення української моделі регулювання НСРД (Погорецький, 2007; 2010; 2025).

Практика Європейського суду з прав людини є ключовим орієнтиром для держав, які застосовують негласні заходи, оскільки саме Суд сформулював системний підхід до оцінки допустимості втручання у приватне життя відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Упродовж останніх десятиліть ЄСПЛ наголошує, що будь-яке приховане втручання з боку держави становить потенційно серйозну загрозу для автономії особи, а тому потребує особливо суворих стандартів законності та пропорційності.

Ключовим рішенням, що визначає сучасні підходи до правового регулювання негласного спостереження, є справа Roman Zakharov v. Russia, у якій Суд встановив вимоги до «якості закону», що допускає приховане втручання в комунікації громадян (ЄСПЛ, 2015). ЄСПЛ підкреслив, що закон повинен бути не лише формально чинним, але й достатньо доступним, передбачуваним і захищеним від свавілля. Суд докладно окреслив обов'язок держави встановити мінімальні гарантії, які забезпечують перевірку законності дій органів, що здійснюють стеження, а також обмеження обсягу та тривалості таких заходів. Особливу увагу Суд звернув на необхідність наявності реальних процедурних бар'єрів: незалежного судового контролю, фіксації даних, чітких підстав і ретельної реєстрації кожного випадку застосування негласних методів.

У справі *Kennedy v. the United Kingdom* ЄСПЛ зосередився на критеріях прозорості та передбачуваності правового регулювання (ЄСПЛ, 2010). Суд вказав, що навіть у випадку спецслужб, діяльність яких за своєю природою є секретною, особа повинна мати можливість передбачити, за яких умов органи можуть здійснювати втручання в її приватне життя. Наявність загальних норм без конкретизації процедур та гарантій не може вважатися достатньою «якістю закону». Відповідно, держава зобов'язана забезпечити чіткі правила щодо доступу до телекомунікаційних даних, можливостей оскарження та незалежної перевірки використання негласних засобів.

Окрім цих ключових справ, ЄСПЛ у низці рішень сформував додаткові стандарти контролю за негласними заходами, які стосуються критеріїв пропорційності, мінімізації втручання та обов'язку держави здійснювати ефективний незалежний нагляд. Зокрема, Суд послідовно наголошує, що втручання може бути допустимим лише тоді, коли воно є необхідним у демократичному суспільстві, обумовлене легітимною метою та здійснюється у спосіб, що найменше порушує права особи. Ці стандарти відображені в оцінках міжнародних організацій та аналітичних центрів, які досліджують впровадження європейських норм контролю за негласними операціями у різних юрисдикціях (European Union Agency for Fundamental Rights, 2022).

На основі накопиченої практики ЄСПЛ сформулював *п'ять системних вимог,* які повинні бути присутні у національному праві кожної держави для того, щоб втручання не порушувало статтю 8 Конвенції.

По-перше, законність. Втручання повинно бути «передбачене законом», а правові норми – достатньо чіткими та доступними, щоб особа могла розуміти межі повноважень органів, що здійснюють стеження. Формальна наявність закону без його якісного змісту вважається ЄСПЛ недостатньою.

По-друге, необхідність. Втручання повинно бути зумовлене реальною потребою та здійснюватися лише тоді,

коли досягнення мети неможливе іншими, менш інтенсивними засобами. Суд наголошує, що загальні формулювання про «загрози безпеці» не можуть виправдовувати неконтрольоване застосування негласних заходів.

По-третє, пропорційність. ЄСПЛ підкреслює, що інтенсивність втручання та його обсяг повинні відповідати важливості поставленої мети. У випадках широкого доступу до телекомунікаційних даних, масового перехоплення або автоматизованої обробки інформації ризики порушення прав зростають у рази, а тому держава має забезпечити додаткові гарантії (Faligot, Guisnel, Kauffer, 2012; RUSI, 2023).

По-четверте, ефективний контроль. Контроль повинен здійснюватися незалежним органом, який має реальні повноваження перевіряти законність і пропорційність стеження. Як свідчить аналіз європейських моделей, роль судового контролю є ключовою, але недостатньою без одночасного існування зовнішнього незалежного нагляду (UK Home Office, 2022; European Union Agency for Fundamental Rights, 2022).

По-п'яте, постфактум-гарантії. ЄСПЛ наголошує, що особа має бути поінформована про факт втручання у її приватність, коли це більше не створює загрози розслідуванню чи національній безпеці. Саме ця гарантія забезпечує можливість ефективного оскарження та відновлення порушених прав.

Загалом практика ЄСПЛ відіграє визначальну роль у формуванні європейських стандартів регулювання негласних заходів, адже забезпечує уніфікований підхід до оцінки втручання у приватне життя незалежно від національних правових традицій. Рішення Суду стали основою для реформ у Великій Британії, Польщі, Німеччині та інших країнах, які адаптували свої моделі до вимог пропорційності, підзвітності та захисту від свавілля. У цьому контексті ЄСПЛ виконує функцію «нормативного інтегратора», що забезпечує узгодження національних систем із міжнародними гарантіями прав людини, а його стандарти є безальтернативним орієнтиром для модернізації української моделі негласних слідчих (розшукових) дій (Погорецький, 2025).

Українська модель правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій формувалася в умовах інституційної спадковості, технологічної трансформації та тривалої відсутності дієвих демократичних механізмів контролю. Попри суттєві зміни, запроваджені КПК України 2012 року, практична реалізація інституту НСРД демонструє низку системних проблем, що не відповідають ні європейським стандартам, ні зарубіжним моделям правового регулювання, ані сучасним технологічним викликам. Ці проблеми посилюються особливостями воєнного стану та зростаючими вимогами до оперативності забезпечення безпеки.

Першою і найбільш очевидною проблемою є формальність судового контролю. Українські слідчі судді фактично перетворені на органи «автоматичного санкціонування» клопотань правоохоронних органів, що підтверджується надзвичайно високою часткою задоволених подань на проведення НСРД. У практиці судів майже відсутня традиція змістовного аналізу пропорційності та обґрунтованості втручання. Бракує й того, що в багатьох країнах називають «культурою скринінгу втручання» – професійної суддівської чутливості до ризиків порушення приватності та відповідальності за наслідки неправомірного втручання (Погорецький, 2010; 2017). Як наслідок, судові ухвали нерідко позбавлені мотивувальної частини, а стандарти перевірки фактично не застосовуються.

Другим проблемним елементом є недостатність прокурорського нагляду, який за задумом законодавця мав би компенсувати й доповнювати судовий контроль. Однак реальний стан речей свідчить про поширення практики «автоматичного погодження» прокурорами клопотань про проведення негласних

заходів без ретельної правової та фактологічної перевірки. Виникає ситуація, коли прокурор виступає не стримуючим елементом, а процесуальним «посередником», який фактично дублює подання слідства, не здійснюючи перевірки його законності та пропорційності (Погорецький, Філін, 2000). Це руйнує баланс владних повноважень і знижує якість правового захисту особи.

Третьою ключовою проблемою є відсутність в Україні незалежного органу зовнішнього контролю за негласними заходами. На відміну від Великої Британії, де діє Investigatory Powers Commissioner's Office (IPCO) (UK Home Office, 2022), Німеччини з її моделлю посиленого судового нагляду (Hughes-Wilson, 2017), чи Канади, де контролюючі структури мають повноваження доступу до всієї інформації, українська система обмежується формальними парламентськими звітами. Реального механізму незалежного аудиту, оцінки пропорційності та перевірки обґрунтованості втручання не існує. Це створює умови для надмірного застосування НСРД і нівелює гарантії, які вважаються стандартом у демократичних правових системах.

Додатковою проблемою є колізії між оперативно-розшуковою діяльністю (ОРД) та НСРД. Правове регулювання ОРД залишилося в значній мірі архаїчним і не узгодженим із кримінальним процесом. Через це існують паралельні режими використання прихованих методів, що дозволяє правоохоронним органам маневрувати між двома сферами й обирати менш формалізовану процедуру. Виникає правове «роздвоєння»: ОРД здійснюється за оперативним законом, але її результати часто прагнуть використати в доказуванні, що суперечить принципам належної процесуальної форми (Погорецький, 2004; 2007; Шумило, Погорецький, 2001). Наукові дискусії щодо цього тривають понад два десятиліття, однак законодавець досі не створив узгодженої моделі співвідношення цих інститутів.

Особливе занепокоєння викликає правова неврегульованість сучасних технологій, які активно використовуються при проведенні негласних заходів: штучного інтелекту (AI), аналітики великих даних (big data), систем біометричної ідентифікації, а також spyware-програм типу Pegasus чи FinSpy. У провідних країнах такі технології регулюються спеціальними актами або процедурами (RUSI, 2023; CSIS; BDO Ukraine), тоді як в Україні не існує ані інституційних обмежень, ані гарантій прозорості алгоритмів, ані процедурної регламентації їх використання. Це створює високі ризики для прав людини, оскільки технічні рішення здатні здійснювати втручання значно інтенсивніше, ніж традиційні методи.

Нарешті, *серйозною прогалиною українського законодавства є відсутність постфактум-гарантій*, які є обов'язковим елементом європейських стандартів. В Україні особа, щодо якої здійснювалися НСРД, не має гарантованого права бути поінформованою після завершення провадження – за винятком окремих випадків, пов'язаних із захистом державної таємниці. Відсутній механізм перегляду судових ухвал, що дали дозвіл на втручання, відсутня процедура оскарження незаконних негласних заходів і немає реального механізму компенсації за неправомірне втручання (European Union Agency for Fundamental Rights, 2022). Це суперечить практиці ЄСПЛ, яка вимагає забезпечення доступу особи до ефективного засобу захисту в разі порушення статті 8 Конвенції.

Таким чином, українська модель негласних слідчих (розшукових) дій характеризується системними недоліками у сфері контролю, правової визначеності, технологічної регуляції та відновлення порушених прав. Відсутність інтегрованої системи гарантій призводить до надмірного застосування НСРД, зниження ефективності процесуальних запобіжників та невідповідності стандартам, сформованим ЄСПЛ та провідними демократичними юрисдикціями.

Ці структурні вади підтверджують необхідність докорінного реформування інституту НСРД та оновлення всієї моделі контролю за прихованим втручанням у приватне життя (Погорецький, 2025).

Сучасний стан нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій в Україні потребує структурного оновлення, що має базуватися на поєднанні європейських стандартів, зарубіжного досвіду та доктринальних положень, напрацьованих українськими дослідниками (Погорецький, 2007; 2010; 2025). Наявні проблеми – формальний судовий контроль, недостатній прокурорський нагляд, суперечності між ОРД і НСРД, відсутність незалежного зовнішнього моніторингу та технологічних запобіжників – вимагають цілісної моделі реформ. Пропоновані зміни спрямовані на забезпечення балансу між інтересами державної безпеки та фундаментальними правами людини.

Першим напрямом реформ має стати посилення судового контролю, який на сьогодні часто виконує лише номінальну функцію. Судові ухвали про дозвіл на проведення НСРД повинні містити повноцінну та конкретизовану мотивувальну частину, що не обмежується загальними формулюваннями про «необхідність» чи «доцільність» втручання. Ідеться про імператив запровадження стандарту, за яким суддя зобов'язаний оцінювати фактичні підстави, реальність загрози, пропорційність втручання, ступінь його інтенсивності та безальтернативність застосування негласних засобів. Такий підхід відповідає моделям Німеччини та Швейцарії, де судова гілка влади виступає ключовим стримуючим механізмом (Hughes-Wilson, 2017; Vera, 2019). Впровадження формалізованих критеріїв оцінки клопотань слідчих і прокурорів зменшить кількість випадків необґрунтованих рішень і забезпечить додаткові гарантії прав людини.

Другим кроком має стати створення незалежного наглядового органу з повноваженнями доступу до усіх матеріалів, пов'язаних із проведенням НСРД, незалежно від їхнього ступеня секретності. Така інституція повинна виконувати функції: здійснення системного аудиту, аналізу пропорційності, перегляду рішень слідчих суддів, моніторингу зловживань, ініціювання дисциплінарних і кримінальних проваджень у разі порушень. Зразком можуть слугувати наглядові структури Великої Британії, зокрема Investigatory Powers Commissioner's Office (IPCO), що забезпечують реальний зовнішній контроль (UK Home Office, 2022). Обов'язковим елементом є підготовка щорічних публічних звітів із відкритою частиною, що дозволить суспільству оцінювати динаміку застосування негласних заходів та рівень дотримання прав людини.

Третій ключовий блок реформ стосується врегулювання використання цифрових технологій, які істотно змінюють характер негласних заходів і супроводжуються високими ризиками масового та непропорційного втручання в приватне життя. Україна має запровадити правила щодо прозорості алгоритмів штучного інтелекту, принципів їх підзвітності, системи етичних обмежень та процедур незалежної перевірки алгоритмічних рішень. Необхідно встановити спеціальні механізми регламентації використання технологій big data, біометричної ідентифікації та spyware-програм, які особливо чутливі до зловживань (RUSI, 2023; BDO Ukraine; CSIS). Ці заходи повинні включати обов'язкові протоколи фіксації, журналювання втручання, контрольні списки пропорційності й окрему процедуру отримання судового дозволу для високоризикових технологічних інструментів.

Четвертим напрямом реформ має бути запровадження постфактум-гарантій, без яких неможливо забезпечити ефективний захист прав людини. Національне законодавство повинно передбачати обов'язок держави інформувати особу про застосування до неї негласних заходів після завершення досудово-

го розслідування або коли необхідність у секретності зникає. Крім того, має бути створений механізм ретроспективного перегляду ухвал слідчих суддів із метою перевірки законності втручання, а також уніфікована процедура подання скарги на незаконні негласні дії. У випадку встановлення порушень має діяти повноцінний компенсаційний механізм, аналогічний тим, що функціонують у низці європейських юрисдикцій (European Union Agency for Fundamental Rights, 2022). Відсутність таких гарантій є однією з найсерйозніших вад чинної української моделі.

П'ятим елементом запропонованої реформи є гармонізація взаємодії між ОРД і кримінальним процесом, що має ліквідувати тривалу практичну й теоретичну колізію «подвійних режимів». Необхідно виробити єдину концепцію допустимості доказів, яка б визначила чіткі критерії використання информации, отриманої в рамках ОРД. Матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть слугувати лише орієнтуючим інформаційним підґрунтям, тоді як доказове значення повинні мати лише результати НСРД, отримані у повній відповідності до процедур КПК (Погорецький, 2004; 2007; Шумило, Погорецький, 2001). Встановлення єдиної моделі оцінки доказів дозволить уникнути маніпуляцій зі статусом отриманої інформації та забезпечить високий стандарт процесуальної чистоти доказування.

Узагальнюючи, запропонована модель реформування передбачає глибоку трансформацію інституту НСРД, що спрямована на поєднання ефективності правоохоронної діяльності з безумовною пріоритетністю прав людини. Реформування судового контролю, створення незалежного наглядового органу, регламентація цифрових технологій, запровадження постфактум-гарантій та гармонізація взаємодії між ОРД і кримінальним процесом формують цілісну модель, здатну забезпечити відповідність української системи міжнародним стандартам і практиці ЄСПЛ та водночас підвищити довіру суспільства до діяльності органів правопорядку (Погорецький, 2025).

Аналіз зарубіжних моделей правового регулювання негласних розслідувань, а також української практики застосування НСРД дає змогу сформулювати інтегроване бачення того, що може бути імплементоване з урахуванням європейських стандартів, які елементи є недосяжними у найближчій перспективі через безпекові обставини, а також якою повинна бути адаптована до українських умов модель «гнучкого впровадження» підходів ЄСПЛ. Такий синтез має спиратися на доктринальні підходи, вироблені у вітчизняній науці (Погорецький, 2007; 2010; 2025), та на сучасні міжнародні стандарти, вироблені як судовою практикою, так і органами зовнішнього контролю у демократичних державах (UK Home Office, 2022; European Union Agency for Fundamental Rights, 2022).

Передусім, Україна може *імплементувати ті елементи, які не суперечать чинній інституційній архітектурі та воєнним реаліям*, а також не потребують надмірної реорганізації правоохоронної системи. До таких належать: підвищення якості судового контролю за рахунок конкретизації мотивувальних частин ухвал; введення чітких критеріїв необхідності, безальтернативності та пропорційності; створення механізмів фіксації та внутрішнього аудитування всіх негласних заходів; запровадження обов'язкової реєстрації цифрових втручань і застосування технологій штучного інтелекту лише за умови чіткої правової регламентації. Доступними для імплементації є також моделі постфактум-контролю та піврічної звітності за аналогією до польського досвіду (European Union Agency for Fundamental Rights, 2022), а також підходи Великої Британії щодо регулювання залучення агентів і прозорості процедур (UK Home

Office, 2022). Реалістичною є й адаптація німецької концепції обмеження доступу до спеціальних категорій інформації – медичної, психологічної чи правничої – що потребує додаткових гарантій (Hughes-Wilson, 2017).

Водночас низка моделей, поширених у стабільних демократіях, *не може бути імплементована в Україні негайно* через війну, рівень загроз, особливий режим діяльності спецслужб і зростаючу роль військової розвідки. Неможливим у короткостроковій перспективі є створення повноцінного oversight-органу з найширшими повноваженнями доступу до всіх матеріалів без винятків, як це функціонує у Великій Британії чи Швейцарії (UK Home Office, 2022; Vera, 2019). Умови воєнного стану також обмежують можливість повного впровадження обов'язку інформування осіб про застосування до них НСРД, що є ключовим елементом моделі ЄСПЛ, оскільки надання такої інформації у реальному часі може поставити під загрозу національну безпеку, діяльність спецслужб та контррозвідувальні операції. Крім того, повна заборона або різке звуження застосування технологій масового цифрового моніторингу, як це практикується в Німеччині або в окремих штатах США, є несумісними з потребами воєнного часу, коли швидкість отримання розвідувальної інформації може бути критичною (RUSI, 2023).

Враховуючи ці обставини, Україна має застосовувати *модель «гнучкої імплементації» стандартів ЄСПЛ*, яка передбачає поступове впровадження гарантій із урахуванням безпекових ризиків та ресурсних можливостей. Ця модель повинна включати: адаптовану пропорційність, що дозволяє оцінювати співвідношення між втручанням у приватність та воєнними загрозами; запровадження поетапного незалежного моніторингу (спочатку – у формі внутрішніх аудитів, а надалі – у вигляді спеціального органу); створення «гібридного» механізму постфактум-повідомлення, який би залежав від ступеня ризику для державної безпеки; а також формування етичних стандартів застосування штучного інтелекту та алгоритмічного аналізу даних. Такий підхід дозволить забезпечити захист прав людини без створення надмірного адміністративного навантаження на систему безпеки.

Зрештою, *перспективи подальшої доктринальної та законодавчої розробки* полягають у створенні системної моделі, що враховуватиме не лише стандарти ЄСПЛ, але й новітні технологічні виклики, на які Суд поки не виробив усталених підходів (CSIS; BDO Ukraine). Необхідно поглибити теоретичний аналіз меж застосування штучного інтелекту у кримінальному процесі, визначити стандарти алгоритмічної підзвітності, розробити новий закон про оперативно-розшукову діяльність із гармонізацією його з КПК, а також створити уніфіковану доктрину допустимості матеріалів ОРД та НСРД у доказуванні (Погорецький, 2025). Подальший розвиток української моделі повинен спиратися на поєднання наукових досліджень, судової практики та реальних потреб сектору безпеки, забезпечуючи збалансованість між правами людини та інтересами держави навіть у складних умовах воєнного та повоєнного періоду.

Висновки

Проведене дослідження свідчить, що негласні слідчі (розшукові) дії є одним із найбільш чутливих інститутів кримінального процесу, в якому об'єктивна потреба держави забезпечувати національну безпеку неминуче перетинається з фундаментальними правами людини. Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду продемонстрував, що ефективність негласних заходів у демократичних юрисдикціях ґрунтується на поєднанні суворих процедурних гарантій, прозорості регулятивних механізмів та дієвих незалежних систем контролю. У таких країнах, як Велика Британія, Німеччина, Швейцарія та Польща, сформовано цілісні

моделі контролю за прихованим втручанням, що поєднують попередній, поточний і постфактум-нагляд та забезпечують мінімізацію ризиків свавілля.

Український контекст демонструє значну кількість системних прогалин: формальний характер судового контролю, недостатність прокурорського нагляду, відсутність незалежного моніторингового органу, колізії між ОРД і НСРД, а також нерегульованість застосування цифрових технологій – штучного інтелекту, аналітики великих даних, біометрії та spyware. Ці проблеми посилюються відсутністю постфактум-гарантій, які є ключовою вимогою практики ЄСПЛ, зокрема у справах *Roman Zakharov v. Russia* та *Kennedy v. the United Kingdom* (ЄСПЛ, 2010; 2015). Відсутність ефективних механізмів інформування особи, контролю за законністю ухвал та процедур компенсації позбавляє потерпілих реального доступу до засобів правового захисту.

Аналіз зарубіжних моделей дозволяє встановити, що Україна може імплементувати ті елементи, які не суперечать умовам воєнного стану та не вимагають радикальної реорганізації сектору безпеки: підвищення стандартів мотивування судових рішень, впровадження обов'язкових критеріїв пропорційності та безальтернативності, створення системи внутрішнього аудиту НСРД, процедур регламентації цифрових втручань і адаптованого постфактум-контролю. У контексті воєнних загроз негайна імплементація повноцінного oversight-органу західного зразка або повного обов'язку інформування особи про негласні заходи є складною, однак може бути реалізована поетапно, шляхом застосування моделі «гнучкої імплементації» стандартів ЄСПЛ.

Узагальнюючи результати дослідження, доцільно запропонувати такі ключові напрями реформування:

(1) Посилення судового контролю, шляхом унормування вимог до мотивувальної частини ухвал, запровадження чітких критеріїв оцінки необхідності та пропорційності, а також фіксації всіх форм цифрового втручання.

(2) Створення незалежного наглядового органу, наділеного правом доступу до всіх матеріалів та повноваженнями щодо виявлення порушень, з подальшим переходом до повноцінної oversight-моделі у післявоєнний період.

(3) Регламентація застосування цифрових технологій, включно з алгоритмічною прозорістю, етичними обмеженнями щодо штучного інтелекту та спеціальними процедурами отримання дозволів на використання big data, біометрії та spyware.

(4) Запровадження постфактум-гарантій, адаптованих до умов воєнного часу: відтерміноване інформування, механізм ретроспективної перевірки рішень слідчих суддів, процедура оскарження та компенсації.

(5) Гармонізація співвідношення між ОРД і НСРД, створення єдиної концепції допустимості доказів та чіткого розмежування оперативної інформації й процесуальних доказів.

Таким чином, ефективне реформування інституту НСРД в Україні повинно ґрунтуватися на комплексному поєднанні європейських стандартів, реалій безпеки, вимог демократичної держави та сучасних технологічних викликів. Запропонована модель розвитку є не лише технічною модернізацією кримінального процесуального законодавства, а й важливим етапом у зміцненні верховенства права, підвищенні довіри суспільства до органів правопорядку та забезпеченні реальних механізмів захисту прав людини в умовах гібридних та високотехнологічних загроз.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бабіков О.П. Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія і практика. Наук. – дослід. ін-т публічного права. Київ: Норма права, 2023. 434 с.

Білічак О.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: монографія. Київ: НА СБУ, 2014. 360 с.

Європейський суд з прав людини. Рішення у справі «Кеннеді проти Сполученого Королівства» (Kennedy v. the United Kingdom), № 26839/05 від 18 травня 2010 р. Електронний ресурс. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001–98473

Європейський суд з прав людини. Рішення у справі «Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia), № 47143/06 від 4 грудня 2015 р. Електронний ресурс. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001–159324

Закон Республіки Польща про поліцію від 6 квітня 1990 року, який регулює діяльність поліції в Польщі. Електронний ресурс. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/Poland.pdf

Ігнатюк О.В. Використання як доказів матеріалів, отриманих за результатами проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій під час доказування у судовому провадженні: теорія і практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 1059 с.

Негласні розслідування (за матеріалами практики СБУ). моногр. / М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеєва, А.М. Черняк та ін.: за заг. ред. М.А. Погорецького. Київ: Нац. акад. СБУ, 2023. У 2-х ч., ч. 1.256 с., ч. 2, 262 с.

Погорецький М.А., Філін Д.В. Дотримання прав та свобод людини і громадянина в оперативно-розшуковій діяльності. *Проблеми законності*: респ. міжвід. наук. зб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. Вип. 42. С. 165–174.

Погорецький М.А. Використання інформації, одержаної від негласних джерел, для отримання доказів у кримінальному процесі зарубіжних країн. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2003. Вип. 22. С. 131–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_29

Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія. Київ: РВВ НА СБУ, 2004. 336 с.

Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

Погорецький М.М. Гарантії прав людини при запобіганні вчиненню та негласних розслідуваннях злочинів проти основ національної безпеки України: теорія та практика: монографія у 2 ч. Київ: НА СБУ, 2025. 688 с.

Погорецький М.А. Поняття та сутність легалізації оперативно-розшукової інформації. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. Луганськ: Вид-во ЛДУВС, 2010. Спец. вип. № 4. С. 26–40.

Погорецький М.А. Оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства: проблемні питання. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. Харків, 2011. Вип. 945. С. 256–260;

Погорецький М.А. Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук. – практ. журнал. Київ: Міжвід. наук. – досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України. 2012. № 2 (28). С. 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_9

Погорецький М.А., Топорецька З.М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі досудового розслідування зайняття грального бізнесом. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук. – практ. журнал. Київ: Міжвід. наук. – досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України. 2013. № 3 (31). С. 215–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_20133_3(spets.

Погорецький М.А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*: матеріали всеукраїнської науково-практичної (м. Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 року). Київ: Хлі-Тек Прес, 2013. С. 186–193.

Погорецький М.А., Шелеменцев В.П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юрид. вісник*. Сімферополь, 2010. Вип. 1 (8). Ч. І. С. 18–28.

Погорецький М.А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*: матеріали всеукраїнської науково-практичної (м. Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 року). Київ: Хлі-Тек Прес, 2013. С. 186–193.

Погорецький М.А. Теоретичні і практичні проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі (за матеріалами Служби безпеки України): автореф. дис. … д-ра. юрид. наук: спец. спец. 12.00.09. Київ: КНУВС, 2006. 36 с.

Погорецький М.А. Теорія доказів – методологічна основа оперативно-розшукового документування організованої злочинної діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук. – практ. журнал. 2010. № 22. С. 175–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_23

Погорецький М. А. П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Pohoretskyi.pdf

Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією*. 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

Погорецький М.А., І.В. Смирнова. Агентурна робота федеральних правоохоронних органів США у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів. *Юрид. радник*. 2007. № 5 (19). С. 101–105

Погорецький М.А. Оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства: проблемні питання. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. Харків, 2011. Вип. 945. С. 256–260;

Погорецький М.А. Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук. – практ. журнал. Київ: Міжвід. наук. – досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України. 2012. № 2 (28). С. 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_9

Сергєєва Д.Б. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінально-процесуальному доказуванні: монографія. Київ: ДП «Розвиток», 2014. 272 с.

Погорецький М.А. Проблеми взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності і кримінального процесу. *Вісник Акад. правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 174–184.

Погорецький М.А. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у 2 ч. Луганськ: Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2008. Ч. 1. 216 с.

Шумило М.Є., Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник ЛІВС*. 2001. Вип. 3. С. 199–209.

BDO Ukraine. Corporate Cybersecurity: AI's Role in Data Protection. Kyiv: BDO Ukraine, 2024. URL: https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2024/corporate-cybersecurity-ai-role-in-data-protection

Boeger P., Catrain E. (Hrsg.). Stasi in Sachsen: Die DDR-Geheimpolizei in den Bezirken Dresden, Karl-Marx-Stadt und Leipzig. Berlin: Bundesarchiv/Stasi-Unterlagen-Archiv, 2017. 240 S.

Carrot G. Histoire de la police française des origines à nos jours. Paris: Éditions Albatros, 1972. 320 p.

Centre for Democracy and Rule of Law (CEDEM). Artificial Intelligence and Deepfakes. Kyiv: CEDEM. URL: https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-i-dipfeiky

Council of Europe. Data Protection Website. URL: https://www.coe.int/en/web/data-protection

Center for Strategic and International Studies (CSIS). Addressing the National Security Implications of AI. Washington, D.C.: CSIS. URL: https://www.csis.org/analysis/addressing-national-security-implications-ai

Coordynata. Implementation of Artificial Intelligence Technologies in Ensuring National Security and Defense Capability of Ukraine: Problems and Prospects of the Post-War Period. Kyiv: Coordynata. URL: https://coordynata.com.ua/vprovadzenna-tehnologij-stucnogo-intelektu-u-zabezpecenna-nacionalnoi-bezpeki-ta-oboronozdatnosti-ukraini-problemi-ta-perspektivi-povoennogo-periodu

Emsley C. Theories and Origins of the Modern Police. Farnham: Ashgate, 2011. 574 p.

European Union Agency for Fundamental Rights. Short Thematic Report. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/poland-study-data-surveillance-ii-legal-update-pl.pdf

Faligot R., Guisnel J., Kauffer R. Histoire politique des services secrets français: De la Seconde Guerre mondiale à nos jours. Paris: La Découverte, 2012. 752 p.

Hughes-Wilson J. The Secret State: A History of Intelligence and Espionage. New York: Pegasus Books, 2017. 528 p.

Journal of Cybersecurity Research. The Role of Artificial Intelligence in Modern Cybersecurity. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University. URL:: https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/520

Jurliga. International Standards for AI Regulation: Analysis of Acts Developed as a Result of the Hiroshima Process. Kyiv: Jurliga. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225406_mzhnarodn-standarti-regulyuvannya-shtuchnogo-ntelektu-analz-aktv-rozroblenikh-za-rezultatami-khrosmskogo-protsesu-z-sh

MacAskill E., Poitras L., Greenwald G. NSA Prism program taps in to user data of Apple, Google and others. The Guardian, 7 June 2013. URL: https://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/us-tech-giants-nsa-data

National Security Agency. Signals Intelligence (SIGINT) Overview. Fort Meade: NSA, 2021. URL: https://www.nsa.gov/Signals-Intelligence/Overview

News International phone hacking scandal. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/News_International_phone_hacking_scandal

Prince Harry says Sun publisher made 'historic admission' as he settles case. The Guardian. 22 January 2025. URL: https://www.theguardian.com/uk-news/2025/jan/22/prince-harry-says-sun-publisher-made-historic-admission-as-he-settles-case

Regulation of Investigatory Powers Act 2000 (RIPA). UK Legislation. London: HM Government, 2000. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/contents

Royal United Services Institute (RUSI). Disruptive Technology Workshop Report. London: RUSI. URL: https://static.rusi.org/disruptive-technology-workshop-report.pdf

Royal United Services Institute (RUSI). Russian Subversive Activities in Ukraine: Implications for NATO Security. London: RUSI, 2023. 45 p. URL: https://rusi.org/explore-our-research/publications/russian-subversive-activities-ukraine-implications-nato-security

Royal United Services Institute (RUSI). Artificial Intelligence and National Security. London: RUSI, 2023. URL: https://static.rusi.org/ai-national-security-final-web-version.pdf

Royal United Services Institute (RUSI). AI and Cyber: Could the War of the Robots Be the Next War in the Wires? London: RUSI. URL: https://my.rusi.org/resource/ai-and-cyber-could-the-war-of-the-robots-be-the-next-war-in-the-wires.html

Royal United Services Institute (RUSI). We Need to Talk About Insider Risk in AI. London: RUSI. URL: https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/we-need-talk-about-insider-risk-ai

SIDCON. Artificial Intelligence in Digital Governance. Kyiv: SIDCON. URL: https://sidcon.com.ua/aidg

UK Home Office. Covert Human Intelligence Sources Code of Practice 2022. London: GOV.UK, 13 Dec. 2022. URL: https://www.gov.uk/government/publications/covert-human-intelligence-sources-code-of-practice-2022

U.S. Department of Commerce. U.S. AI Safety Institute Establishes New U.S. Government Taskforce. Washington, D.C.: U.S. Department of Commerce, 2024. URL: https://www.commerce.gov/news/press-releases/2024/11/us-ai-safety-institute-establishes-new-us-government-taskforce

U.S. Congress. Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978 (FISA). Washington, D.C.: U.S. Government, 1978. URL: https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter36

Vera, A. Von der 'Polizei der Demokratie' zum 'Glied und Werkzeug der nationalsozialistischen Gemeinschaft': Die Polizei als Instrument staatlicher Herrschaft im Deutschland der Zwischenkriegszeit (1918–1939). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2019. 625 S.

Vidocq, E. – F. Mémoires de Vidocq, chef de la police de sûreté jusqu'en 1827. Paris: Chez l'auteur, 1830.

REFERENCES

Babikov, O. P. (2023). Covert investigative (search) actions: Theory and practice. Kyiv: Norma Prava. 434 p.

Bilichak, O. A. (2014). Covert investigative (search) actions: Monograph. Kyiv: National Academy of the Security Service of Ukraine. 360 p.

European Court of Human Rights. (2010). Kennedy v. the United Kingdom, No. 26839/05. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001–98473

European Court of Human Rights. (2015). Roman Zakharov v. Russia, No. 47143/06. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001–159324

Republic of Poland. (1990). Police Act of 6 April 1990. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/Poland.pdf

Ihnatiuk, O. V. (2020). Use of materials obtained through operational-search measures and covert investigative (search) actions as evidence in criminal proceedings: Theory and practice. Kyiv: National Academy of Internal Affairs. 1059 p.

Pohoretskyi, M. A., Serheieva, D. B., Cherniak, A. M., et al. (2023). Covert investigations (based on SBU practice): Monograph (in 2 vols.). Kyiv: National Academy of the Security Service of Ukraine. Vol. 1–256 p.; Vol. 2–262 p.

Pohoretskyi, M. A., & Filin, D. V. (2000). Observance of human and civil rights and freedoms in operational-search activity. Problems of Legality, 42, 165–174.

Pohoretskyi, M. A. (2003). Use of information obtained from covert sources for obtaining evidence in criminal proceedings of foreign states. Bulletin of the University of Internal Affairs, 22, 131–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_29

Pohoretskyi, M. A. (2004). Problems of using operational-search materials in criminal procedure: Monograph. Kyiv: Publishing House of the National Academy of the Security Service of Ukraine. 336 p.

Pohoretskyi, M. A. (2007). Functional purpose of operational-search activity in criminal procedure: Monograph. Kharkiv: Arsis LTD. 576 p. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

Pohoretskyi, M. M. (2025). Human rights guarantees in preventing and conducting covert investigations of crimes against national security: Theory and practice. Kyiv: National Academy of the Security Service of Ukraine. 688 p.

Pohoretskyi, M. A. (2010). Concept and essence of legalization of operational-search information. Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, Special issue 4, 26–40.

Pohoretskyi, M. A. (2011). Operational-search support of criminal justice: Problematic issues. Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series «Law», 945, 256–260.

Pohoretskyi, M. A. (2012). Introduction of the institution of covert investigative (search) actions into law enforcement practice. Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice), 2(28), 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_9

Pohoretskyi, M. A., & Toporetska, Z. M. (2013). Use of operational-search materials at the initial stage of pre-trial investigation of illegal gambling activities. Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice), 3(31), 215–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_20133_3

Pohoretskyi, M. A. (2013). Conducting covert investigative (search) actions and using their results in evidence. In: Topical Issues of Pre-Trial Investigation by Internal Affairs Investigators: Theory and Practice. Kyiv: Khli-Tek Press, 186–193.

Pohoretskyi, M. A., & Shelementsov, V. P. (2010). The concept of organization of operational-search activity. Crimean Legal Bulletin, 1(8), Part I, 18–28.

Pohoretskyi, M. A. (2006). Theoretical and practical problems of using operational-search materials in criminal proceedings (based on the practice of the Security Service of Ukraine). Doctoral abstract, specialty 12.00.09. Kyiv: KNUVS. 36 p.

Pohoretskyi, M. A. (2010). Theory of evidence as a methodological basis for operational-search documentation of organized criminal activity. Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice), 22, 175–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_23

Pohoretskyi, M. A. (2017). Five years of the Criminal Procedure Code: Lessons for lawmaking. Herald of Criminal Procedure, 3, 11–27. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Pohoretskyi.pdf

Pohoretskyi, M. A., & Serheieva, D. B. (2014). Covert investigative (search) actions and operational-search measures: Concept, essence and correlation. Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice), 2(33), 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

Pohoretskyi, M. A., & Smyrnova, I. V. (2007). Undercover work of U.S. federal law enforcement agencies in combating drug trafficking. Legal Adviser, 5(19), 101–105.

Pohoretskyi, M. A. (2007). Operational-search support of criminal justice: Problematic issues. Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series «Law», 945, 256–260.

Pohoretskyi, M. A. (2012). Introduction of the institution of covert investigative (search) actions into law enforcement practice. Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice), 2(28), 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_9

Serheieva, D. B. (2014). Use of results of covert investigative (search) actions in criminal procedure evidence: Monograph. Kyiv: DP «Rozvytok». 272 p.

Pohoretskyi, M. A. (2007). Problems of the relationship between operational-search activity and criminal procedure. Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine, 3(50), 174–184.

Pohoretskyi, M. A. (2008). Operational-search activity and criminal procedure: Problems of interaction. Vol. 1. Luhansk: Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko. 216 p.

Shumylo, M. Ye., & Pohoretskyi, M. A. (2001). Problems of using operational-search materials in proving criminal cases: Theoretical and practical aspects. Bulletin of the Lviv Institute of Internal Affairs, 3, 199–209.

BDO Ukraine. (2024). Corporate cybersecurity: AI's role in data protection. Kyiv: BDO Ukraine. URL: https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2024/corporate-cybersecurity-ai-role-in-data-protection

Boeger, P., & Catrain, E. (eds.). (2017). Stasi in Saxony: The GDR Secret Police in the Districts of Dresden, Karl-Marx-Stadt and Leipzig. Berlin: Bundesarchiv/Stasi-Unterlagen-Archiv. 240 p.

Carrot, G. (1972). History of the French Police from Its Origins to the Present Day. Paris: Éditions Albatros. 320 p.

Centre for Democracy and Rule of Law (CEDEM). (n.d.). Artificial intelligence and deepfakes. Kyiv: CEDEM. URL: https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-i-dipfeiky

Council of Europe. (n.d.). Data Protection Website. URL: https://www.coe.int/en/web/data-protection

Center for Strategic and International Studies (CSIS). (n.d.). Addressing the national security implications of AI. Washington, D.C.: CSIS. URL: https://www.csis.org/analysis/addressing-national-security-implications-ai

Coordynata. (n.d.). Implementation of artificial intelligence technologies in ensuring national security and defense capability of Ukraine: Problems and prospects of the post-war period. Kyiv: Coordynata. URL: https://coordynata.com.ua/vprovadzenna-tehnologij-stucnogo-intelektu-u-zabezpecenna-nacionalnoi-bezpeki-ta-oboronozdatnosti-ukraini-problemi-ta-perspektivi-povoennogo-periodu

Emsley, C. (2011). Theories and origins of the modern police. Farnham: Ashgate. 574 p.

European Union Agency for Fundamental Rights. (2022). Short thematic report on data surveillance and legal updates. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/poland-study-data-surveillance-ii-legal-update-pl.pdf

Faligot, R., Guisnel, J., & Kauffer, R. (2012). Political history of the French secret services: From World War II to the present day. Paris: La Découverte. 752 p.

Hughes-Wilson, J. (2017). The secret state: A history of intelligence and espionage. New York: Pegasus Books. 528 p.

Journal of Cybersecurity Research. (n.d.). The role of artificial intelligence in modern cybersecurity. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University. URL: https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/520

Jurliga. (n.d.). International standards for AI regulation: Analysis of acts developed as a result of the Hiroshima Process. Kyiv: Jurliga. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225406_mzhnarodn-standarti-regulyuvannya-shtuchnogo-ntelektu-analz-aktv-rozroblenikh-za-rezultatami-khrosmskogo-protsesu-z-sh

MacAskill, E., Poitras, L., & Greenwald, G. (2013). NSA Prism program taps into user data of Apple, Google and others. The Guardian, 7 June 2013. URL: https://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/us-tech-giants-nsa-data

National Security Agency. (2021). Signals Intelligence (SIGINT) overview. Fort Meade: NSA. URL: https://www.nsa.gov/Signals-Intelligence/Overview

News International phone hacking scandal. (n.d.). Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/News_International_phone_hacking_scandal

Prince Harry says Sun publisher made «historic admission» as he settles case. (2025). The Guardian, 22 January 2025. URL: https://www.theguardian.com/uk-news/2025/jan/22/prince-harry-says-sun-publisher-made-historic-admission-as-he-settles-case

Regulation of Investigatory Powers Act 2000 (RIPA). (2000). London: HM Government. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/contents

Royal United Services Institute (RUSI). (n.d.). Disruptive technology workshop report. London: RUSI. URL: https://static.rusi.org/disruptive-technology-workshop-report.pdf

Royal United Services Institute (RUSI). (2023). Russian subversive activities in Ukraine: Implications for NATO security. London: RUSI. 45 p. URL: https://rusi.org/explore-our-research/publications/russian-subversive-activities-ukraine-implications-nato-security

Royal United Services Institute (RUSI). (2023). Artificial intelligence and national security. London: RUSI. URL: https://static.rusi.org/ai-national-security-final-web-version.pdf

Royal United Services Institute (RUSI). (n.d.). AI and Cyber: Could the war of the robots be the next war in the wires? London: RUSI. URL: https://my.rusi.org/resource/ai-and-cyber-could-the-war-of-the-robots-be-the-next-war-in-the-wires.html

Royal United Services Institute (RUSI). (n.d.). We need to talk about insider risk in AI. London: RUSI. URL: https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/we-need-talk-about-insider-risk-ai

SIDCON. (n.d.). Artificial intelligence in digital governance. Kyiv: SIDCON. URL: https://sidcon.com.ua/aidg

UK Home Office. (2022). Covert Human Intelligence Sources Code of Practice. London: GOV.UK. URL: https://www.gov.uk/government/publications/covert-human-intelligence-sources-code-of-practice-2022

U.S. Department of Commerce. (2024). U.S. AI Safety Institute establishes new U.S. Government taskforce. Washington, D.C.: U.S. Department of Commerce. URL: https://www.commerce.gov/news/press-releases/2024/11/us-ai-safety-institute-establishes-new-us-government-taskforce

U.S. Congress. (1978). Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978 (FISA). Washington, D.C.: U.S. Government. URL: https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter36

Vera, A. (2019). From the «police of democracy» to the «instrument of the national-socialist community»: The police as a tool of state domination in interwar Germany (1918–1939). Baden-Baden: Nomos. 625 p.

Vidocq, E. – F. (1830). Memoirs of Vidocq, chief of the Sûreté police until 1827. Paris: Chez l'auteur.

UDC 343.1:341.231.14:342.7

Pohoretskyi Mykola Mykolaiovych –
PhD in Law, Senior Research Fellow,
Head of the Scientific Laboratory
of the Scientific and Organizational Center
National Academy of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
https://orcid.org/0000-0003-2888-0911
pognikolay@gmail.com

Covert Investigations and Human Rights: International Experience for Ukraine

The article provides a comprehensive analysis of the legal regulation of covert investigative (search) actions in the context of ensuring human rights amid contemporary security challenges. It examines the conceptual foundations of covert investigations, their historical evolution–from early forms of hidden surveillance to high-tech digital instruments–and the peculiarities of their application in leading democratic states. Particular attention is devoted to the comparative analysis of models in the United States, the United Kingdom, Germany, Switzerland, and Poland, which demonstrate diverse approaches to judicial control, undercover operations, digital surveillance, and institutional oversight. The article also highlights the standards of the European Court of Human Rights regarding interference with private life, including the requirements of legality, necessity, proportionality, effective oversight, and post-factum safeguards.

The Ukrainian context is analyzed through the prism of key systemic problems: the formal nature of judicial control, insufficiency of prosecutorial supervision, contradictions between operational-search activity and covert investigative actions, lack of regulation of artificial intelligence, big data, biometric technologies and spyware, as well as the absence of independent external monitoring. It is demonstrated that these factors not only reduce the level of privacy protection but also generate risks of evidence inadmissibility and violations of fair trial standards.

The study proposes a structural model for reforming Ukrainian legislation, which includes improving the quality of judicial control, establishing an independent oversight body, introducing procedural regulation of digital technologies, implementing post-factum guarantees, and harmonizing the interaction between operational-search activity and criminal procedure. It is emphasized that the adaptation of foreign standards should follow a model of «flexible implementation,» taking into account the conditions of martial law and the level of security threats.

The scientific novelty of the study lies in combining comparative-legal, doctrinal, and technological analysis, which has made it possible to formulate a holistic concept for modernizing the institution of covert investigative actions in accordance with European standards and ECtHR practice. The practical significance is reflected in the identification of specific legislative and institutional solutions capable of ensuring a more effective balance between the interests of national security and human rights protection under conditions of digitalization and hybrid threats.

Keywords: *covert investigations; operational-search measures; undercover surveillance; digital monitoring; artificial intelligence; biometrics; international experience; right to privacy; legal risks; secret surveillance; artificial intelligence.*